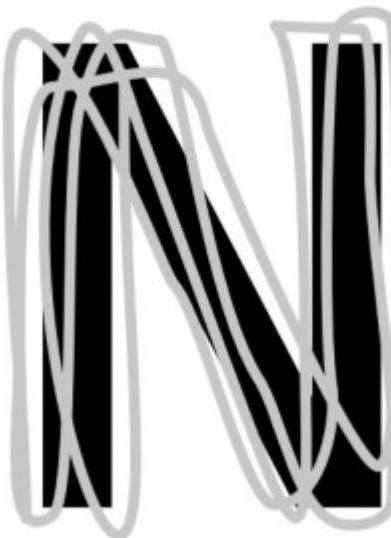

NĂSCUȚI PENTRU A ÎNVĂȚA

Alex
Beard

Traducere
din engleză de
Raluca Chifu

Titlul original al acestei cărți este:
*Natural Born Learners: Our Incredible Capacity to Learn
and How We Can Harness It* de Alex Beard.

Copyright © 2017 by Alex Beard

First published in the UK in 2018 by Weidenfeld & Nicolson,
an imprint of Orion Books

© Publica, 2019, pentru ediția în limba română

Toate drepturile rezervate. Nicio parte din acestă carte nu poate fi reprodusă sau difuzată în orice formă sau prin orice mijloace, scris, foto sau video, exceptând cazul unor scurte citări sau recenzii, fără acordul scris din partea editorului.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BEARD, ALEX

Născuți pentru a învăța : Despre capacitatea noastră incredibilă de a învăța și modul
în care o putem folosi / Alex Beard ; trad.: Raluca Chifu. – București : Publica, 2019

ISBN 978-606-722-340-8

I. Chifu, Raluca (trad.)

821.111

EDITOR: Cătălin Muraru, Silviu Dragomir

DIRECTOR EXECUTIV: Bogdan Ungureanu

DESIGN: Alexe Popescu

REDACTOR: Raluca Furtună

CORECTORE: Liliana Dușă, Rodica Creju

DTP: Florin Teodoru

Cuprins

Introducere: Povestea celor două academii 9

PARTEA ÎNȚÂI | Să gândim de la capăt

1. Inteligența artificială 27

2. Născuți pentru a învăța 63

3. Câștiguri cerebrale 97

PARTEA A DOUA | Să obținem rezultate mai bune

4. Dați-i drumul 135

5. Creația 169

6. Un act de mare clasă 211

PARTEA A TREIA | Să avem grijă

7. Big data 251

8. Adevaratul grit 287

9. Controlul mintii 329

PARTEA A PATRA | Coda

10. Eșuați mai bine 367

Postfață: O revoluție a învățării 407

Mulțumiri 425

Idei de lectură suplimentară 431

Note 437

Academia lui Platon a devenit rapid un punct de adunare a intelectualilor, un fel de MIT sau Cambridge din zilele acelea. Printre cei mai faimoși absolvenți ai săi se numără Aristotel, care avea să-și fondeze propriul Lyceum, și Alexandru cel Mare. Ideile sale aveau să stea la baza unor civilizații întregi. Învățarea consta în discuții despre anumite texte și studii de caz, în care un profesor (adeseori chiar fondatorul) prezenta idei pe care membrii să le ia în calcul în conversație, la fel cum se face azi la Harvard Business School. Materiile includeau matematica și filosofia și mergeau de la analiza științifică a mișcării corporilor ceresti la dezbaterea cu privire la cele mai bune forme de guvernământ. Platon a descris multe dintre aceste cazuri în *Republica*, plasându-l pe fostul său mentor, Socrate, în rolul de profesor și pe alți membri ai anturajului, ca protejați ai săi. Unul dintre cele mai cunoscute fragmente e Alegoria peșterii².

Imaginați-vă o veche peșteră. Înăuntru, un grup de oameni sunt înlanțuți la podea pe o parte, cu picioarele și gâturile fixate în aşa fel încât să nu poată privi decât spre un zid gol. Au fost așeaziți așa încă din copilărie, iar zidul din fața lor e tot ce au văzut vreodată. În spatele lor e un foc, iar în față acestuia se află un paravan scund, deasupra căruia niște ajutoare ascunse ridică o serie de obiecte care fac zgromot. Prizonierii văd umbrele proiectate pe zid și atribuie sunetele acestor forme, conferind înțelesuri lucrurilor văzute și înțelegând jocul umbrelor ca pe o realitate. E tot ce știu. Formele pălpăitoare și sunetele sinistre reprezintă întreaga lor lume.

Ce s-ar întâmpla, întrebă Socrate, dacă unul dintre acești prizonieri ar fi eliberat?

Întorcându-se, prizonierul ar fi orbit întâi de lumina puternică a focului și n-ar putea să distingă formele obiectelor sau să înțeleagă noile vizuni care-i asaltează simțurile. S-ar

întoarce speriat înapoi la perete. Imaginea îi-ar scoate cu forță din peșteră, dincolo de foc, spre tărâmurile însorite de deasupra. Prizonierul s-ar înfuria, încăpătând și aproape orb, ținându-se strâns de propriile sale idei cu privire la existență. După umbrele de pe zid, lumea colorată din jur îi-ar părea o halucinație șocantă. Dar ochii săi s-ar obișnui încet cu lumina, durerea ar ceda, iar omul ar accepta noua și infinit mai frumoasa realitate. Ar binecuvânta schimbarea și ar alerga să-i elibereze pe ceilalți prizonieri.

În Peștera lui Platon, vedem o parabolă despre învățare. Chiar și 2 500 de ani mai târziu, imaginea luminii și a întunericului ca metaforă a cunoașterii și ignoranței ne este familiară. Ne considerăm niște ființe sensibile, conștiente și raționale, oameni care „au văzut lumina”. Simțim că o parte tot mai mare din umanitate a ieșit din peșteră în lumea de deasupra. Pentru Platon însă era clar că majoritatea nu făcuseră încă această călătorie. Misiunea lui – și cea a școlii sale – era să conducă tot mai multe persoane spre tărâmurile însorite ale cunoașterii. Era munca filosofului să forțeze granițele capacitatii de înțelegere umane, să percepă mai bine lumea și să decidă cum ar trebui să trăiască oamenii și societățile în ea.

Astăzi ne confruntăm cu o provocare și mai mare. Credem că *toată lumea* trebuie să fie educată, nu doar nobilii bogăți. Tinerii noștri trebuie să prospere într-o lume al cărei ritm de evoluție pare menit să crească exponențial și al cărei viitor este neclar. Cu toate acestea, când analizăm sistemele educaționale, nu vedem misiunea clară a lui Platon de îmbunătățire a ființei umane, ci o birocrație suferindă, care se străduiește să păstreze niște puncte luminoase prin întuneric. Ca stelele dintr-o noapte înnegurată de deasupra Atenei moderne.

Dacă nu reușită din prima...

Eu puteam, aşa că am predat. Într-o dimineată luminoasă de septembrie, cu zece ani în urmă, am parcurs cu bicicleta drumul Old Kent Road (cea mai ieftină proprietate din jocul de Monopoly englezesc), dormic să-mi încep noua viaţă ca profesor de engleză. Școala se afla într-unul dintre cele mai sărace și mai diverse cartiere londoneze, Elephant and Castle, numit după un han din secolul al XVIII-lea. Îl cunoșteam doar din auzite. Zona era dominată de două cartiere, Aylesbury și Heygate, ale căror alei labirintice și scări sărăcăcioase le făceau să fie zone interzise după lăsarea întunericului³. Nici școala Walworth nu părea mult mai bună. La o reuniune cu noii profesori din zonă, un veteran de la un gimnaziu din apropiere ne-a spus: „Acolo le spunem copiilor noștri că vor ajunge dacă nu se poartă frumos”. Prima mea ședință avea să înceapă cu anunțul sec că un băiat de paisprezece ani murise înjunghiat după un meci de fotbal.

Însă acea primă zi marca un nou început pentru Walworth*. Instituția tocmai își începea viață ca academie, în cadrul unui proiect guvernamental prin care se dădeau mai mulți bani și mai multă autonomie școlilor urbane cu probleme (deși era la mare distanță de originalul atenian). În dimineață respectivă m-am apropiat de poartă cu un amestec puternic de trepidare emoționată, incompetență și idealuri platonice familiare tuturor profesorilor începători. Eram speriat, eram nepregătit, dar

* Academia Walworth s-a schimbat în ultimul deceniu. În 2008 era în ultimele 12% din școlile din Regatul Unit în ce privește elevii care obțineau nota maximă la cinci materii, inclusiv engleză și matematică. Astăzi este considerată a fi o școală bună, iar performanțele copiilor se încadrează în medie națională. În ceea ce-l privește pe elevii dezavantajați, se află în treimea superioară pentru obținerea certificărilor și în primele 20% pentru progres (n.a.).

știam – știam! – că până la sfârșitul celei de-a treia săptămâni aveam să mă transform în Robin Williams din *Dead Poets Society*⁴. La urma urmei, tot ce învățasem în școală și în universitate îmi arătase că educația era simplă. Puneai întrebările corecte, subliniai experimente și idei interesante, apoi te relaxai, și făceai pe elevi să se implice și discutai cu ei.

Primele ore au fost dezastroase. La clasele mici, unde fusese repartizat inițial, copiii mi s-au părut entuziaști, dar greu de înțeles. La una dintre ore, Kai, un băiat de unsprezece ani, a venit la mine în șosete, spunând că pantofii săi căzuseră pe geam de la etajul al treilea și m-a întrebat dacă se putea duce după ei. Altă dată, o pauză deosebit de sălbatică s-a încheiat cu Shaun într-o parte a clasei și Marcel în partea opusă, luptându-se cu scaune și folosind mesele drept scuturi. Fiecare lecție începea cu un refren dezamăgitor despre cărti pierdute, teme lipsă și încercări de refugiere în libertatea sacră a toaletei. Veștile despre problemele mele s-au aflat rapid și profesorii mai competenți au fost chemați să mă ajute. Crângurile Academiei grecești păreau un vis îndepărtat.

Lucrurile n-au mers mai bine nici la liceu. Deși existau încercări intermitente de a citi și a scrie câte ceva, copiii mai mari își petreceau în general timpul privind dezinteresați pe fereastră, neînțelegând nimic și găsind variațiuni noi și nesfârșite ale expresiei „Ba pe-a mă-tii”. Una dintre clasele a X-a era ca o Adunare Generală a ONU, formată din 30 de copii de origine britanică, irlandeză, chineză, jamaicană, liberiană, congoleză, afgană, somaleză, sudaneză, nigeriană, turcă, portugheză și vietnameză, cu tot atâta neînțelegeri. Mulți nu vorbeau deloc engleză acasă, iar pentru mine situația lor nu era

⁴ Film difuzat și în România, cu titlu Cercul poetilor dispărut (n.t.).

de loc amuzantă. Trebuiau să se pregătească pentru examenele GCSE la engleză, niște teste dificile care aveau să le decidă viitorul. La momentul respectiv aveau doar note de D, E și F, iar în opt-sprezece luni trebuiau să obțină A, B și C ca să aibă vreo sansă**.

În următorul an și jumătate de curs aveam să studiem două piese de Shakespeare. Așteptam cu nerăbdare acest lucru ca pe o ocazie de a-mi arăta mușchii intelectuali, indiferent de ce-ar fi spus scepticii. (În interviul pentru post vorbisem despre dragostea mea pentru literatură și cum aveam de gând în cursul verii să-mi completez câteva lacune periculoase, citind din clasică – Milton, Marvell, Woolf și Eliot. Interlocutorul mă privise răbdător și spusește „Grozav, dar aș începe cu *Holes**** și *The Boy in Striped Pajamas*****”). Școala selectase *Romeo și Julieta* și *Macbeth* ca texte, iar eu îmi petrecusem câteva weekenduri rafinându-mi punctele de vedere. Copiii aveau să exceleze, în ciuda dificultăților. Pentru asta devenisem profesor.

N-a mers bine. Am progresat ridicol de încet prin *Romeo și Julieta*. Am petrecut o săptămână încercând să înțelegem prologul și până la urmă am citit doar câteva scene din piesă. Copiii reușeau să-și exprime părerile dacă le ofeream exerciții

* General Certificate of Secondary Education (Certificat general de învățământ secundar) – un set de examene pe care le dă elevii din Marea Britanie. În general între vîrstele de 15 și 16 ani, după doi ani de studiu. Materialele obligatorii sunt engleză, matematică și științe, la care se pot adăuga altele, din categoriile arte, limbi străine, tehnologie și științe umanistice (n.r.).

** D, E și F sunt echivalențele notelor 6, 5,5 și 5 (sau mai puțin) din sistemul de notare românesc, iar A, B și C, echivalențele notelor între 8 și 6,5. Nota maximă (10, dar și 9,5, 9 și 8,5) este notată cu A* (n.r.).

*** Roman de aventură și comedie pentru adolescenți, scris de Louis Sachar și apărut în 1998. Eroul principal este un adolescent ghinționist urmărit la un centru de corecție în deșertul din Texas, după ce este acuzat pe nedrept de furt (n.r.).

**** Roman apărut în 2006, scris de John Boyne, care spune povestea Holocaustului din perspectiva unui băiețel de 9 ani. Carte apărută și în limba română, cu titlu „Băiatul cu pijamale în dungi”, traducere din engleză de Lucia Ostafi-Ilieșcu, Editura RAO, București, 2008 (n.r.).

gen „completați spațiile libere” cu trei adjective din care să aleagă, dar altfel n-aveau nicio idee. După ce am urmărit adaptarea lui Baz Luhrmann ca să aflăm și restul povestii, toate eseurile despre textul din secolul al XVI-lea au inclus revolare personalizate, mașini rapide din Miami și explozii la benzinarii. În ciuda speranțelor mele că elevii aveau să îndrăgească și să înțeleagă literatura, primele eseuri predate au primit doar note proaste.

Mi-am amintit de anii mei de școală. Am avut norocul să învăț la o școală primară bună dintr-un orașel din regiunea Midlands, unde am fost inspirat de profesoarele mele (care erau mai degrabă niște mame sau bunicuțe-surogat). De acolo am plecat cu bursă la o școală privată care se bucura de cel mai mare teren cu gazon din Regatul Unit și de un panou decorativ (numit *reredos* în franceza veche) despre care se spunea că valorează 6 000 000 de lire sterline. La orele de religie, jocul preferat al capelanului era să-i invite pe băieți să încerce să păcălească fasciculele laser ale sistemului de securitate ca să ajungă la panou, ca niște ucenici de spărgători. Profesorii erau numiți doni, iar directorul era Temnicerul. La orele de engleză pororam despre Jane Austen și T.S. Eliot, apoi scriam cu toții eseuri de A sau A*. Totul părea cumva inevitabil, la fel ca eșecul cursului pe care-l predam acum.

Cu toate acestea, o idee m-a făcut să continui. După ce am început să-i cunosc pe acești copii din sudul Londrei, lucrând și vorbind cu ei în fiecare zi, mi-am dat seama că nu există nicio diferență fundamentală între ei și foștii meu colegi de școală. Aveau aceleasi visuri, aceeași camaraderie, aceleași dispute și aceeași neliniște adolescentină. Părintii lor, la fel ca ai mei, își doreau cu disperare ca ei să reușească în viață și să fie fericiti. Nu purtau robe la școală și nu aveau acces la o haită de copii, dar acestea erau niște detalii superficiale. În privința potențialului,

ambitiei și mai ales a glumelor, erau niște adversari vrednici ai colegilor mei privilegiați de la internat. Însă acolo unde nouă societatea ne oferise un avantaj, pe ei îi dezamăgea.

Eram la mare distanță de Platon. La mare distanță chiar și de Robin Williams. Cursul nu mergea deloc bine, iar eu nu știam ce să fac.

Asta rezolvă tot

Această carte e inspirată de copiii de la acea academie din sudul Londrei. Ca profesor, mi-am dat seama cu surprindere că școala este fundamental aceeași azi ca pe vremea lui Platon. Un copil care ar călători în timp din Grecia antică ar fi uimit de smartphone-uri, copleșit de orașele aglomerate și speriat de mașinile de pe străzi, dar n-ar avea nicio problemă în a recunoaște o clasă, profesorul și elevii. Odată ce am făcut atâtea progrese în alte domenii ale umanității – în medicină, în neurologie, în psihologie sau în tehnologie –, nu e oare momentul și pentru o revoluție a modului în care învățăm?

Cei 2 400 de ani care ne despart au adus schimbări epocale: o creștere aproape de neînteleasă a populației globale; revoluții colosale în domeniul agriculturii, al industriei și al tehnologiei; transformări incredibile ale modurilor în care creăm și diseminăm informațiile; noi forme de organizare socială și politică; detalii despre secretele minții umane. Însă toate acestea au determinat și nenumărate provocări legate de globalizare, automatizare și încălzirea globală. Dacă vrem să le depăşim, trebuie să fim mai ingenioși, să ne dezvoltăm mai mult abilitățile și să cooperăm mai bine *ca specie*, pentru a ne folosi întregul potențial uman. Învățarea trebuie să fie cauza generației noastre.

Cum ar trebui să abordăm educația în prezent? În paginile care urmează vom explora ce înseamnă să ai succes într-o lume aflată în permanentă evoluție și ce putem face ca să ne asigurăm că toți copiii noștri reușesc. Pe vremea lui Platon, principala problemă era forțarea limitelor cunoașterii și ale înțelegerii umane pentru bărbați. Astăzi, deși continuăm această misiune, o întrebare mai importantă este cum putem extinde accesul la dezvoltare pentru toți copiii, pentru toți oamenii. Nu mai urmărim ca doar câțiva cetățeni-filosofi dintr-un oraș-stat antic să inflorească, ci ca întreaga noastră rasă filosofică să prospere în cadrul acestei civilizații globalizate și tehnologizate.

După acele lecții șovăielnice de acum zece ani, mi-am înfruntat uimirea față de nivelul scăzut al elevilor mei și mi-am asumat o misiune de durată: să caut idei noi și inovații captivante care ne puteau inspira să reimaginăm școlile și să revoluționăm edificiile învecinate ale sistemelor globale de învățământ. Pe parcursul acestei călătorii mi-am adresat iar și iar întrebarea care stă la baza întregii învățări: de ce? De ce sunt școlile din prezent atât de similare cu cele din Atena antică? De ce prețuim succesul academic mai mult decât orice? De ce sunt copiii adeseori nefericiti atunci când învăță? De ce continuăm să aplicăm un model industrial pe care companiile l-au lăsat deja în urmă? și în tot acest timp am fost obsedat de un singur obiectiv: să demonstreze cum *ar trebui* să arate învățarea în secolul XXI.

Căutarea în care mă veți însoți m-a plimbat prin toată lumea, de la mașinăriile inteligente din Silicon Valley la fabricile de examene din Seul; de la cel mai bun profesor din Finlanda la cel mai bun elev din Marea Britanie; de la profesorul de la MIT care crește un robot la școlarul din Hong Kong care se luptă cu o superputere; de la profesori antrenați ca

niște sportivi la elevi care învăță fără profesori. Am vizitat școli de pe toate continentele planetei, am vorbit cu cei mai mari specialiști în neuroștiințe și psihologie experimentală și i-am cunoscut pe cei mai vestiți dascăli. Am explorat granițele minții umane și limitele celor mai noi tehnologii. Am ajuns și la Hollywood. Vestea bună, după cum veți vedea, e că peste tot am văzut semne că suntem aproape de o revoluție a modului în care învățăm.

Această carte subliniază cele trei principii care vor determina transformarea despre care vorbeam, să că textul e structurat în trei părți.

Prima parte afirmă că trebuie să *gândim de la capăt, dintr-o nouă perspectivă*. Știința a început să aprofundeze mecanismele interne ale creierului, demonstrând că fiecare dintre noi are o capacitate de învățare mult mai mare decât ne dăm seama. Absolut toți suntem *născuți pentru a învăța*, dar prea adesea suntem împiedicați de ideea greșită că inteligența e fixă. Nu este așa. Modul în care înțelegem mintea umană e limitat de metafore legate de calcul, dar creierul nu e o mașinărie care să poată fi programată de școli. E un organ viu, nedisciplinat, implicat într-un proces permanent de cercetare. Așa cum medicina a trecut printr-o revoluție științifică în secolul al XIX-lea, educația poate face la fel în zilele noastre. Dacă gândim dezvoltarea umană de la capăt, ne vom concentra atenția pe a ne perfecționa pe noi însine, nu tehnologia pe care o folosim.

A doua parte a cărții ne cere să *obținem rezultate mai bune*. Școlile noastre sunt destul de eficiente în a realiza ceea ce-și propun: să producă o forță de muncă solidă, cu abilități în domeniile descrise de Sir William Curtis într-un discurs din 1825 din Parlamentul britanic: titlul, scrisul și socotitul⁴. Însă, să că cum automatizarea și globalizarea fac să dispară slujbele tradiționale, și modelele tradiționale de educație trebuie

să le facă loc celor care dezvoltă creativitatea și vocația. Un meșteșugar urmărește să realizeze lucrări de o mare frumusețe, folosește cu îndemânare cele mai potrivite instrumente și se lasă purtat de val atunci când deprinde aceste abilități. Ca să obținem rezultate mai bune, trebuie să începem cu creativitatea umană. Trebuie să ne asigurăm că tinerii își dezvoltă capacitatea de a se exprima și că își găsesc un loc în lume. Această învățare aplicată este cel mai nobil obiectiv al nostru.

Ultima parte explică de ce trebuie să *avem grija*. Educația copiilor e o muncă perpetuă și rămâne cel mai important angajament al rasei umane, însă în ultimii ani a pierdut contactul cu natura sa umană înnăscută. Școlile împrumută tot mai mult din paradigmele fabricilor sau ale pieței, promovând eficiență și concurență. Acest lucru a mărit considerabil rata de alfabetizare și a îmbunătățit rezultatele la examene, dar i-a asumat pe copii unii împotriva altora într-o cursă brutală spre vârf, a îngustat parametrii educației și a transformat rezultatele economice în unica măsură a învățământului. În viitor trebuie să redescoperim dimensiunile etice și umane ale educației. Grija înseamnă să ne construim sistemele în jurul unor valori comune, nu în jurul noilor tehnologii și să le formăm ca pe niște ecosisteme, nu ca pe niște corporații. Bunăstarea speciei și a întregii planete depinde de dezvoltarea inteligenței noastre sociale și emotionale. Trebuie să învățăm să cooperăm pentru a construi viitorul pe care ni-l dorim.

Începem călătoria cu o fundație solidă. E cel mai bun moment să fii elev, deoarece mai bine de 1,2 miliarde de copii sunt înscrisi la școală. În fața lor, în sălile de clasă, din Lima până în Lucknow, se află peste 50 de milioane de profesori, aproape toți pasionați, competenți și devotați⁵. Cu toate asta, dacă nu adaptăm rapid modul în care învăță copiii la nevoile în schimbare ale lumii din zilele noastre, riscăm să pierdem o

generație. Șase sute de milioane dintre acești copii nu reușesc să învețe noțiunile de bază, darămîte să deprindă instrumentele de care vor avea nevoie ca să reușească în viitor⁶. Între timp, experiența noastră ne leagă de trecut. Școala e un lucru la care toată lumea crede că se pricepe. Cei mai mulți dintre noi și-au petrecut cel puțin doisprezece ani într-o sală de clasă, mai mult decât celebrele 10 000 de ore. Însă am învățat lecțiile greșite. Situat undeva între artă și știință, domeniul educației pare încă, paradoxal, lipsit de o expertiză profundă și unitară.

E momentul să unificăm această expertiză. Dacă gândim lucrurile de la capăt, urmărим să obținem rezultate mai bune și avem grija, putem determina o iluminare de secol XXI în domeniul educației, care ne va asigura că tot mai mulți copii își vor atinge pe deplin potențialul. Așa cum fizicienii au Teoria întregului și filosofii au Mintea absolută, și noi, educatorii, trebuie să urmărим ca întreaga umanitate să prospere. Ca *Homo sapiens*, înțelepciunea – învățarea – este caracteristica noastră definitorie, care ne deosebește de strămoșii hominizi. Cultivarea acestui atribut ar trebui să fie scopul suprem al speciei noastre. Trebuie să folosim acest moment de perturbare tehnologică, cu viitorul său lipsit de locuri de muncă, cu resursele tot mai puține și mașinile fără ţofer, ca să facem un pas în spate și să ne imaginăm o lume în centrul căreia se află dezvoltarea umană. Totul depinde de abilitatea noastră de a face asta.

Un nou eșec, dar unul mai mic

Un an mai târziu, elevii mei de liceu erau pe punctul de a trece în clasa a XI-a. Primele examene erau la mai puțin de șase luni distanță. În curând aveau să termine școala și să plece la colegii și la facultăți. Notele aveau să fie singura dovdă a abilităților

pe care s-o poate arăta instituțiilor și angajatorilor din viitor. Cealaltă cale, în care rata șomajului în rândul tinerilor fără diplomă era de peste 50%, nici nu putea fi luată în calcul. Visurile intrau încă în ecuație.

Într-o din zile ne-am confruntat cu un pasaj deosebit de dificil din *Macbeth*. Fabrice, un băiat de cincisprezece ani născut în Congo și care petrecuse câțiva ani în Rotterdam înainte să ajungă în Londra, se lupta cu o idee. Fusese liderul unui grup de copii-problemă care își dezvoltau, în sfârșit, abilitatea de a învăța cu plăcere. Vorbeam despre indicațiile regizorale și despre deciziile pe care un regizor de teatru le putea lua cu privire la scena „Să fie acesta oare un pumnal...?” Adresasem o întrebare care necesita o combinație dificilă de abilități cognitive: cum ar afecta decizia regizorului de a arăta sau nu arma modul în care publicul înțelege personajul lui Macbeth?

Era o problemă demnă de Peștera lui Platon. Amir, un băiat slab din Afganistan care fusese mutat în clasa mea deoarece făcea probleme, ridicase mâna, disperat să răspundă. Pornind de la perspectivele sale culturale deosebite (credea din toată inima în magia neagră a pisicilor), devenise captivat de temele legate de magie și de vrăjitorie din piesă și își formase o serie de opinii frapante și originale despre Shakespeare. Fabrice a continuat să analizeze.

— Oh, a exclamat deodată. Am înțeles.

Pe când Amir se balansa pe scaun cu mâna ridicată, Fabrice a continuat cu incredere. Era una dintre puținele dăți când observam o învățare vizibilă în sala mea de clasă. Aproape că auzeam cum i se mișcau rotitele din creier. Deprindea un mod nou și complex de a gândi.

— Dacă vedem pumnalul, am putea crede că vrăjitoarele l-au păcălit cu farmecele lor.

— Dar dacă nu-l vedem? am întrebat eu.